

УДК 821.111.09

DOI 10.58423/2786-6726/2026-2-301-315

ISSN 2786-6726 (Online), ISSN 2786-6718 (Print)

Надійшла до редакції: 22.02.2026

Схвалено до друку: 02.04.2026

Опубліковано: 30.05.2026

Сирко Ірина

Інтерпретація теми безумства в романній творчості Вальтера Скотта

1. Вступ

Літературний процес в Англії 1830–1860-х рр. відбувається в контексті трансформації та поступового переосмислення естетичних принципів романтизму. Переорієнтація художнього мислення була тісно пов'язана зі змінами соціальної структури суспільства та формуванням нових культурних доміант. У цей період виразно окреслюються інтереси й світовідчуття середнього класу; актуалізується увага до всього англійського – менталітету, національного характеру, особливостей історичного розвитку та найближчих перспектив, моральних цінностей. Унаслідок цього формується концепція національної ідентичності, а також трансформуються поведінкові норми не лише на рівні повсякденної культури, але й у глибинних культурних пластах епохи. Саме в цьому соціокультурному контексті формується художній світ і проблематика творчості визначних митців-романтиків, які формують багатство і розмаїття літературної мапи зазначеної епохи. Серед них – письменники й письменниці Джейн Остін, Вільям Мейкпіс Текерей, Елізабет Гаскелл, Вілкі Коллінз, Льюїс Керролл, Бернард Шоу, Оскар Вайлд, Артур Конан Дойл, Джон Голсуорсі, а також талановиті поети Джерард Менлі Хопкінс, Альфред Теннісон, Роберт Браунінг, Метью Арнолд та ін. У цій розвідці увагу зосереджено на постаті визначного романіста – Вальтера Скотта, чия творчість заклала підвалини історичного роману та справила суттєвий вплив на еволюцію англійського літературного процесу XIX століття.

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica 2026/2: 301–315.

© 2026 Автор(и). Ця стаття опублікована у відкритому доступі та поширена на умовах Creative Commons Attribution 4.0 License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

З огляду на характерну для сьогодення активну вписуваність українського культурного простору у світовий мегапростір, ознайомлення вітчизняного читача й дослідника з творчістю цього автора є необхідним та актуальним. Про це свідчать і ті нечисленні, але концептуально значущі напрацювання, які вже здійснені в українському літературознавстві в царині вивчення особливостей ідейно-образної системи романів В. Скотта (К. Багратіон-Мухранська, Р. Багрій, Н. Белей, М. Брайченко, О. Білецький, О. Білоус, А. Васильєва, О. Галетич, Х. Денисюк, В. Зінченко, Ю. Корецький, І. Лімборський, Л. Луців, І. Мурадханян, Є. Нахлік, Б. Нейман, Б. Ремізов, О. Попадинець, К. Шахова та ін.).

Природно, що вітчизняний досвід вивчення творів Вальтера Скотта враховує відповідні напрацювання зарубіжних колег-літературознавців (W. Scholten, M. Simson, M. Rubik, V. Pedlar, T. Peacock, H. Pearson, W. Müller, R. McDonald, L. Lerner, D. Kramer, O. Klapp, E. Johnson, N. Idman та ін.), які неодноразово підкреслювали, що в англійській літературі XIX століття він є визнаним новатором й експериментатором. Новаторство автора особливо виразно простежується у дослідженні дискурсу *безумства* в його творчості крізь призму реалістичних і романтичних тенденцій. Реалізація такого підходу передбачає залучення якісно нових інтерпретаційних моделей, що уможливають розширення традиційних рамок аналізу.

Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, що поєднує історико-контекстуальний, психоаналітичний та міфокритичний методи аналізу. Історико-контекстуальний підхід дає змогу розглянути художні тексти Вальтера Скотта у широкому культурному та літературному контексті епохи романтизму. Психоаналітична інтерпретація спрямована на осмислення внутрішніх психологічних станів персонажів та художніх моделей *безумства*. Міфокритичний аналіз дозволяє простежити зв'язок авторської інтерпретації цього феномена з архетипними міфологічними структурами та традиційними культурними уявленнями.

Водночас детальний огляд стану вивчення проблеми свідчить про те, що згаданий дискурс у творчості В. Скотта лише зрідка стає об'єктом послідовного, комплексного висвітлення. Однією з причин цього можна визнати недостатність популяризації його творів, невключення їх до шкільних та університетських курсів вивчення зарубіжної і світової літератури. Відтак, актуальність пропонованого дослідження визначається відсутністю наукових розвідок, які б комплексно розглядали дискурс *безумства* в англійській літературі початку XIX століття, розкривали особливості індивідуально-авторської інтерпретації матеріалу.

Аналіз теми *безумства* у творчості Вальтера Скотта доречно розпочати з окреслення історико-культурного контексту дослідження зазначеного

феномену. Проблема психічної та психологічної складності людини завжди була невичерпним джерелом письменницького інтересу. Проте суттєва зміна поглядів на людину як на особистість, яка «має священне право суперечити самій собі» (Юнг, 2022, с. 230) в сучасній літературній думці завоювала особливу увагу. І хоча *нормальними* в суспільстві продовжують вважатися психічно здорові індивіди, у яких чітко визначені аксіологія та діапазон очікування вчинків, та слід визнати, що сучасна людина рідко відповідає цьому ідеалу. Європейська художня література все частіше зосереджує увагу на складній, непередбаченій, сповненій вражаючих протиріч особистості, яка є далекою від архаїчної норми ідеалу і яку зазвичай називають *безумною*.

У літературному контексті аналіз феномена *безумства* дозволяє прослідкувати етапи його розуміння та трактування представниками різних культурних та літературних напрямів. Так, у Давній Греції *божественне безумство* (манія) трактують як найвищий прояв людської душі, посланий богами. Його вважають особливо важливим для літературного натхнення. В античній та середньовічній традиціях *безумство* сакралізують і вбачають у ньому не втрату розуму, а звільнення з його полону і часто використовують як синонім пророцтва. Щодо давніх українців, то *божевільною* вони означають людину, яка є *вільною з Божої волі* і має надзвичайну силу чи надприродні здібності. Доречно звернути увагу і на семантику синоніма *блаженний – людина, на яку зійшла Божя благодать*. Цікавим у даному контексті видається трактування *безумства* як втечі від соціуму у пошуках правди життя. З плином часу *безумство* отримує виключно релігійну інтерпретацію і вважається наслідком гріхопадіння. Носіїв цієї недуги стороняться, уникають, змушують триматися осторонь тощо.

Помітним явищем доби розвиненого європейського Середньовіччя стає сміхова (карнавальна) культура, яка пропагує блазнювання. Блазнів вважають смішними через їх нездатність бути нормальними, неможливість засвоїти стандарти людської поведінки. Образи блазнів-дурнів з їх химерною поведінкою та безумними, непередбачуваними вчинками починають активно використовуватися в художній літературі.

З ірраціональністю будови розуму, а не з впливом надприродних сил асоціюється *безумство* в епоху Просвітництва. Відбувається його десакралізація та ототожнення з примітивізмом і неосвіченістю. А вже на початку XIX ст. (ера романтизму) цей феномен стає метафорою духовної свободи, мудрості, індивідуального смаку. В художній творчості, зокрема в літературі, посилюється інтерес до змінених станів людської свідомості, а образи *безумства* втілюються у творах як естетичні концепти. Незвичні характери, химерні люди з роздвоєною особистістю, блазні та дурні

стають літературними героями, наділяються конкретними художніми функціями. Як зазначає А. Васильєва, «створення мистецьких творів у зміненому стані свідомості в романтичній традиції слугувало скоріше прикладом, розширюючи сферу естетики безумства, а не змістом, оскільки сама по собі хвороба вважається деградацією, втратою людського» (див. про це: Vasilieva, 2015, с. 23).

В естетичній концепції романтизму на особливу увагу заслуговує принцип *двосвіття*. Він базується на фундаментальній християнській істині про існування двох життів: земного існування (дароване людині для страждання і очищення) та вищого буття. Реальний (повсякденний) світ романтики вважають лише оманною та видимістю життя, а світ уявний (бажаний) є для них єдиним, справжнім світом, який розкриває істинну сутність людського буття. За даною теорією довколишня дійсність не може бути предметом художнього зображення, а основна функція письменника – описувати виключно те, чого насправді не існує. Значну роль відіграє зазначений принцип у розвитку теми *безумства*. Він реалізується в таких опозиціях, як *сон/дійсність; земне існування/вічне життя; світ реальний/світ уявний; любов земна/любов небесна; людина/двійник*. Естетичний ефект художнього твору створюється за допомогою введення елементів снів, видінь, марень, які хоч і не несуть помітного семантичного навантаження, проте стають основою для створення сюжету. Творці вбачають у них потужний психологічний зміст. Як результат – увазі читача представлені складні процеси, що відбуваються у підсвідомості літературних героїв і часто граничать з відвертим чи прихованим безумством.

Усвідомлення нерозривного зв'язку між *геніальністю* і *безумством* виникає саме в культурі романтизму і стає прийомом виявлення примітивності *світу нормальних*. Актуалізується тема *невизнаного генія*, яку зумовлює конфлікт між ним та нерозуміючим його натовпом. У романтичній літературі *безумство* починає набувати метафоричного змісту: його носій виокремлюється з натовпу як втілення найкращих людських якостей, які досі вважалися безглуздими і дивними. У безумцеві вбачають медіатора між Богом і людьми, між надприродним і реальним світами. Відтак, змінюється розуміння понять *нормальний* і *ненормальний*, а неадекватна й дивна поведінка виводиться у ранг норми. *Безумство* набуває певної сакральності, стає ознакою геніальності героя: «смійний та зневажений в очах натовпу, безумець насправді стоїть незримо вище за неї» (Emmott, 2002, с. 160). Дослідники знаходять багато спільного між безумцями та знаковими історичними постатями, прослідковують паралелі між людьми геніальними та психічно розбалансованими, роблять висновки про наявність розладів психіки у відомих поетів, письменників,

художників, музикантів та ін. Подібним дослідженням упродовж багатьох десятиліть не надавали наукового розголосу, оскільки в них часто йшлося про прояви психічних недуг у визначних постатей людства.

У зазначений період типові для Просвітництва прямолінійність і раціоналістичний психологізм піддаються сумніву. Втрата віри у могутність розуму зумовлює захоплення надприродними явищами, ворожіннями, спіритизмом. Звертаючись до ірраціонального, література виходить за обмежувальні рамки, встановлені соціальними, психологічними, естетичними нормами. Вона все частіше популяризує тему *безумства*, репрезентує його як метафору незвичної свідомості, спосіб протиставлення людини і соціуму, міфологізоване зображення геніального митця.

Свобода особистості, пропагована у Британії в першій половині XIX ст., частково викликає зворотний ефект: людина почувається самотньою у суспільстві. Ця самотність не залишається поза увагою літератури, яка ставить собі за завдання знайти шляхи її подолання і оспівати вільну особистість. Література активно пропонує нові теми й мотиви, нові характери й персонажі, посилює акцент на внутрішньому світові людини, найтонших відтінках її почуттів, глибинах людської психіки. Таке захоплення призводить до змалювання в художніх творах численних випадків психічних патологій (зауважимо, що їхні форми і прояви часто були реальністю біографій самих авторів). Прикладом можна вважати життєвий досвід поетів-лейкістів В. Вордсворта, Р. Сауті та С. Т. Колріджа, які пропагували «вишуканий обман: прикидатися безумним тоді, коли ми насправді дуже близькі до безумства» (Burwick, 1996, с. 241). Ця форма *безумства*, на їхнє переконання, є цілком прийнятною основою для літературної творчості. Отже, можемо стверджувати, що факти справжньої душевної недуги митців часто стають фактами художнього процесу.

Література епохи романтизму відроджує поняття *меланхолії* (*божественної хвороби*), яка вважається благословенням богів. Автор праці «Анатомія меланхолії» Р. Бертон описує хворобу душі й тіла, симптомами якої є замкнутість, пригніченість, апатія. В такому стані люди перебувають досить довго, вони замикаються в собі, не контактують із навколишнім світом. Їхнє фізичне тіло стає «лише крихкою оболонкою, яка залежить від зовнішніх обставин і потреб. Іншими словами, вона є своєрідною в'язницею, яка перешкоджає новим духовним звершенням, обмежує і стримує їх. Реалізація їх внутрішнього 'Я' ... відбувається лише за рахунок втрати фізичної оболонки, а саме, у мареннях і снах» (Беляков, 2012, с. 13).

Варто зазначити, що тема *безумства* представлена в літературах різних країн та практично в усі літературні епохи. Художні твори, де персонажі існують неначе у двох світах: реальному і уявному, гіпотетичному,

зустрічаємо у спадщині М. де Сервантеса, В. Фолкнера, Е. Т. А. Гофмана, Е. По, А. Дж. Кроніна, Ч. Діккенса, Ш. Бронте, Ч. Метьюріна, М. Гоголя, І. Багряного, М. Хвильового, Л. Костенко та багатьох інших митців, що вказує на те, що вона завжди відзначалася актуальністю. Детальне опрацювання цієї теми засвідчує, що упродовж століть феномен *безумства* продовжує залишатися предметом численних філософських дискусій про дивовижну сутність людського існування.

2. Основна частина

Тема *безумства* в особливий спосіб інтерпретована у романній творчості Вальтера Скотта. Естетика творів цього письменника передбачає якісно нове світобачення, відмінні від існуючих життєві погляди. У своїх творах він неначе «занурює героя у світ випробувань на психічну та моральну стійкість, на вміння пристосуватися, зорієнтуватися в незвичайній для нього ситуації» (Загачевська, 2020, с. 283).

З основними психологічними ідеями шотландської філософії В. Скотт знайомиться за посередництвом Д. Стюарта та Т. Ріда. Саме вони вводять у науковий обіг метод спостережень, завдяки якому стає можливим з'ясувати основні закони психічного життя людини. Використання цього методу також значно розширює коло психологічних пізнань та удосконалює типологію психічних явищ. Чіткішою стає природа світосприйняття, яка окреслює роль асоціацій у людській свідомості, виникає термін *внутрішнє чуття*. Втілюючи ідеї своїх наставників, романіст змальовує далекі часи наче зсередини, описуючи почуття та емоції представників середньовічного суспільства, демонструючи їх позаісторичність, а саме – разючу схожість з переживаннями його сучасників (див. про це: Загачевська, 2020, с. 284).

Специфіку змалювання психічних станів героїв певним чином пояснюють окремі факти життєпису письменника. Щоденникові записи, започатковані Скоттом ще в 1825 році, заперечують твердження сучасників про його вроджену психічну недугу. Тема *безумства*, яку митець періодично піднімає на сторінках свого щоденника, свідчить лише про значну зацікавленість нею. Із записів дізнаємося, що роки, протягом яких вівся щоденник, були сповнені значних труднощів: банкрутство, смерть коханої дружини, розлад нервової системи в онука. Сукупність цих та інших прикрих подій призводять до низки виснажливих інсультів та глибокої депресії. Один із щоденникових записів рясніє деталями хворобливого самопочуття автора: тремтіння серця, болісна пульсація, безпричинна тривога, постійна втома, послаблення розумової активності тощо. Часткова втрата пам'яті підштовхує письменника до думки про те,

що «розум повинен безжально зачинитися над подіями, що належать до минулого і не можуть бути зміненими» (Загачевська, 2020, с. 284). Спроба подолати внутрішню кризу зумовлює нове бачення *безумства*: на погляд Скотта, воно є одним зі способів осягнення та пояснення навколишнього світу. Інтелектуальне пригальмування письменник тлумачить як щось гранично неправильне у впорядкованій роботі людського розуму. І саме такий випадок лягає в основу створення образу головної героїні «Вдови шотландського горця» – Елспет.

Основним фактором, який зумовлює поведінкову мотивацію героїв роману, вважаємо консервативне світовідчуття і світорозуміння самого В. Скотта (на формування особистості письменника значний вплив мало виховання у кальвіністській родині). З іншого боку, романіст визнає й активно пропагує право на існування образів впевнених, освічених, талановитих жінок. У розумінні психічного стану своїх персонажів письменник спирається і на просвітницьку традицію пов'язувати *безумство* з досягненнями психіатрії. Важливим також є його прагнення сакралізувати *творче безумство* як найвищу форму мудрості та свободи у літературі романтизму.

Як слушно зазначає К. Г. Юнг, сучасній людині «наносять жорстокі удари стихійні сили її власної душі» (Юнг, 2022, с. 189). Безрозсудство героїні Елспет можна вважати її реакцією на нестерпну реальність (втрата коханого чоловіка), результатом її соціального становища (тяжкі злидні, самотність, безробіття), втратою віри у близьких людей (розчарування у власній дитині). Ментальна розхитаність жінки виявляється у *мономанії* – нав'язливій ідеї, надмірному захопленні єдиною думкою (про це йдеться у дослідженнях Я. Лозинської та А. Васильєвої). Наслідком захворювання стає порушення логічного мислення і раціональної поведінки, а зумовлюють його, найімовірніше, пережите горе, муки совісті, неспроможність відмовитися від мрій і под. Патологічну абсурдність буття головної героїні, її розпуку та відчай засвідчує такий епізод роману: «*wandering through the wilderness like a restless spirit, and speaking to herself in a language which will endure no translation. She rambled for hours, seeking rather than shunning the most dangerous paths. But the courage arising from despair was the means of saving the life, which (though deliberate suicide was rarely practiced in Highland) she was perhaps desirous of terminating*» (Scott, 2010, с. 40).

Змістова багатозначність феномену *безумства* актуалізує поняття *межі* у переносному його значенні: між соціальними сферами, нормою й антинормою, раціональним та ірраціональним. Беручи до уваги специфіку романтичного світорозуміння, недугу героїні можна розглядати як перехід зі світу реального до такого, що є недоступним людському осягненню. У цьому контексті доречною буде думка Е. Фромма про те, що безумець

визнає справжньою реальністю лише ту, яка наповнена його власними радощами, страхами чи бажаннями: «безумець сприймає явища зовнішнього світу як символи свого внутрішнього» (Фромм, 2017, с. 138).

Аналізуючи тему *безумства*, важливо вказати на те, що її витoki закорінені у давніх міфологічних уявленнях людини про світобудову, про життя і смерть, світло і темряву, мудрість і неучтво. Давньогрецька міфологія, до прикладу, трактує безумця як *людину темну*, а неосвіченість асоціює зі смертю. У романі «Вдова шотландського горця» традиційні міфологічні та фольклорні образи, сюжети, мотиви стають об'єктами частих експериментів В. Скотта. Письменник модернізує їх, проте «ніколи не переступає межу, за якою відбуваються незворотні зміни художнього світу, вмирає справжній народний витвір мистецтва, перетворюючись на підробку сумнівного ґатунку» (Денисюк, 2007, с. 77). Він використовує їх не лише для того, щоби познайомити читачів з історією та культурою Шотландії, але і для того, щоби пояснити, як стиль життя шотландців, вірування, обряди, традиції обумовили їхню мораль та психологію. Так, знаковими для теми *безумства* стають образи духа, який щоразу лякає людей проявами свого таємничого існування: «*the ghost of her husband arose between them in his bloody tartans, and laying his finger on his lips, appeared to prohibit the topic*» (Scott, 2010, с. 113), а також чоловіка у барвистому тартані й білій кокарді, які у Шотландії були під суворою забороною: «*The stature of man was tall, there was something shadowy in the outline, which added to his size, and his mode of motion, which rather resembled gliding than walking, impressed Hamish with superstitious fear*» (Scott, 2010, с. 103) та ін.

Крізь призму міфопоетичної традиції варто проаналізувати також образ згаданої героїні «Вдови шотландського горця». Попри те, що Елспет вірить лише в окремі забобони («*the Woman of the Tree, as they called her, as the Greeks considered those who were pursued by the Furies, and endured the mental torment consequent on great criminal actions*» (Scott, 2010, с. 12)), її вважають відьмою («*a bogle or a brownie, a witch or a gyre-carlin, a bodach or a fairy...*» (Scott, 2010, с. 121)), підозрюють у змові з нечистими духами, остерігаються і погрожують спалити живцем. До таких висновків оточуючих підштовхують нерозбірлива мова Елспет, її істеричні напади, неконтрольована поведінка. Міфопоетично обіграє Скотт і смерть жінки: вона раптово і безслідно зникає. Письменник вдається тут до певної паралелі: збираючись помирати, Елспет поводить за аналогією з дикими тваринами – усамітнюється в далекій печері і смиренно очікує там на смерть: «*this unhappy woman's instinct had taught her, as it directs various domestic animals, to withdraw herself from the sight of her own race, that the death-struggle might take place in some secret den, where, in all probability, her mortal relics would never meet the eyes of mortals*» (Scott, 2010, с. 91). Трактуючи

таким чином поведінку головної героїні, автор актуалізує міфопоетичну традицію, притаманну ранньому англійському романтизмові.

Однією з причин душевної недуги героїні вважаємо так званий екзистенційний вакуум, у якому вона опиняється. Жінка перебуває у постійній тривозі й депресії, до нового середовища відчуває лише ворожість і недовіру (див. про це: Загачевська, 2020, с. 285). Як стверджує відомий американський психолог В. Джеймс, «в ситуації горя, пригніченості, відчаю й інших похмурих настроїв існує лише два шляхи. Перший – коли над душею запанує протилежний настрій, а другий – коли людина, знемігши, відмовляється від внутрішньої боротьби, припиняє її і відмовляється від зусиль» (James, 1902, с. 175). Для Елспет прийнятним стає другий шлях – невтішна дійсність призвела до формування у неї складних психологічних комплексів і, як наслідок, – жінка вирішує піти з життя. Дослідження складного образу Елспет дозволяє погодитися з міркуваннями Е. Тоффлера про те, що «коли ми не здатні програмувати більшу частину нашого життя, ми страждаємо... Зміни і новизна піднімають психічну ціну прийняття рішень» (Toffler, 2022, с. 384). У ситуації несприйняття нових життєвих реалій і неспроможності зректися давніх мрій – ціна, яку заплатила головна героїня, виявилася надвисокою.

Наведені факти дають підстави для висновку, що аналізований роман вирізняється значною психологічною глибиною. Автор вкотре заявляє про себе як про чудового психолога, відмінного майстра слова, «здатного бачити, крім зовнішнього психологічного портрету людини ще й її внутрішні глибинні психічні пласти» (Загачевська, 2020, с. 285). Змальовуючи психічний стан Елспет, письменник зосереджується на трансформації жіночої свідомості та обставинах, які її зумовлюють; представляє читачеві своєрідний *потік свідомості* головної героїні, яка страждає на прогресуючу психічну недугу.

Не менш цікаво реалізована тема *безумства* в романі «Талісман». Цей твір Вальтера Скотта справедливо вважають новим типом історичного роману на східну тематику. Для максимально точного відтворення специфіки століття, автор опрацьовує значну кількість східних джерел: поезію, східну мудрість, праці з історії хрестових походів, народні перекази тощо. Насичуючи свої твори образами, запозиченими з шотландського фольклору, він «не тільки створює відповідний колорит, а й висловлює думку про цінність і значущість національної культури, про необхідність глибокої до неї поваги» (Сирко, 2021, с. 39).

Глибоке знання людської психології дає Скоттові змогу майстерно відтворити у «Талісмані» атмосферу лицарства. Шотландський романіст визнає значний вплив на поведінку лицарів морального кодексу, що пропагує

такі основоположні принципи, як захист християнських традицій, повага до дам, васальна вірність. Та разом з тим, він відверто захоплюється безрозсудними лицарськими вчинками: «*in their life and action there was more madness than honour*» (Scott, 2013, с. 155). Божевільною, на наш погляд, видається поведінка короля Річарда у ситуації, коли він шматує знамено ерцгерцога Австрійського і топче його ногами. Безумцем виглядає він у пориві люті, коли ударом меча обезголовлює лицаря, або ж коли насолоджується розповідями про жахливі смерті своїх воїнів. Такі вчинки короля дають підстави монахові Теодоріку назвати його *засліпленим божевільним*. Безрозсудною видається поведінка сера Кеннета (він нехтує вартою прапора задля побачення з коханою). Не менш безумним є образ лицаря Мортемара – через втрачене кохання він зрікається світу і згодом поступово божеволіє. Ідею «безумства та пагубності сліпого підкорення пристрастям» (James, 1902, с. 93) вбачаємо також у поведінці Едіт Плантагенет, яка нехтує власною честю і гідністю, намагаючись у будь-який спосіб зберегти життя коханому лицареві.

Цікавими для інтерпретації теми *безумства* є, на наш погляд, образи Нектабануса та Женев'єви. Існують різні думки щодо того, чи безумство карликів є природним, чи вони лише виконують відведені їм ролі («*the form and face of the being who thus presented himself, were those of a frightful dwarf, with a large head... the richness of his dress rendered his ugliness more conspicuous*» (Scott, 2013, с. 65)). Детальний аналіз твору дає підстави для висновку про те, що блазнювання герої використовують лише як маску, за якою легко вдається приховати обман, злі наміри та негідні вчинки (відомо ж, що поведінку блазнів тогочасне суспільство не сприймало серйозно): «*Marquis behaves with the action of one who unmasks himself; there lies his disguise*» (Scott, 2013, с. 105).

Сюжет роману «Талісман» передбачає переплетення різних традицій і культур, відтак цілком очевидно, що розуміння феномену *безумства* представниками цих культур теж неоднорідне. У контексті цього питання цікавою для аналізу є нестандартна поведінка відлюдника-монаха Теодоріка: «*Difficult as it was to reconcile the outrageous demeanour of the recluse at his first appearance with his present humble and placid behaviour, it seemed yet more impossible to think it consistent with the high consideration in which, according to what Sir Kenneth had learned, this hermit was held by the most enlightened divines of the Christian world. Theodorick, the hermit of Engaddi, had, in that character, been the correspondent of popes and councils; to whom his letters, full of eloquent fervour, had described the miseries imposed by the unbelievers upon the Latin Christians in the Holy Land, in colours scarce inferior to those employed at the Council of Clermont by the Hermit Peter, when he preached the first Crusade. To find, in a person so reverend and so much*

revered, the frantic gestures of a mad fakir, induced the Christian knight to pause» (Scott, 2013, с. 50). Проте згідно з традиціями раннього Середньовіччя аналізований образ може асоціюватися також зі святістю, оскільки «*The appearance of this venerable old man, in his shaggy garments of skins, with his long uncombed hair and beard, and the wild gestures with which he accompanied his speech, might have reminded a painter of those sylvans and fauns who were formerly represented in the temples of ancient Rome*» (Scott, 2013, с. 74–75). Таке припущення виглядає слушним, адже часто здоровим глуздом Скотт наділяє не найбільш привабливих персонажів. Варто також наголосити, що сам автор утримується від однозначної оцінки образу монаха. Упродовж усього твору він то доводить, то спростовує думку про безумство мудреця, пропонуючи читачам самим з'ясувати істину.

На сторінках романів Вальтера Скотта душевні недуги героїв, спричинені надмірними пристрастями, нездатністю прислухатися до здорового глузду, приборкувати емоції, часто стають причиною їх ізоляції від суспільства. Проте епізод усамітнення монаха Теодоріка в далеких печерах може мати також інше трактування. Його можна пов'язати з побутуючою в епоху Просвітництва вірою в те, що душевно хвора людина здатна повернути собі ментальне здоров'я і душевний спокій, усамітнівшись у замкнутому сакральному просторі (за М. Фуко – *просторі дива*). Проте, будь-яке із можливих трактувань поведінки Скоттових героїв підтверджує, що твори письменника – «це не що інше, як його власна естетична версія складного феномена суб'єктивного світу людини» (Беляков, 2012, с. 11).

3. Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що аналізовані романи Вальтера Скотта слушно вважати «об'єктивним корелятом (термін Т. С. Еліота) психологічного стану персонажів, конфлікту між духом, натхненням, мрією, бажанням і плоттю, тобто реальністю, яка стримує і унеможливорює реалізацію їх прагнень» (Беляков, 2012, с. 12). У них майстерно продемонстровано різні прояви людського безумства: нездатність впоратися з власними бажаннями, беззаперечне підпорядкування пристрастям та ін. Особлива увага зосереджена на фізіологічному безумстві, яке потрактовано як нестандартна поведінка в межах однієї культури, і водночас як прояв святості. Варто зазначити, що інтерес Скотта до означеної проблеми часто «виходить за літературно-художні рамки і набирає обрисів наукових досліджень» (Сирко, 2001, с. 36). Інтерпретуючи внутрішній стан своїх героїв, він враховує наукові теорії про відхилення від психологічної норми, пропонує новітнє розуміння поведінки людини, пов'язує її з такими факторами, як звичаї і традиції

народу, соціально-економічна ситуація в країні, ідеали тощо. Перспективу подальших досліджень даної теми вбачаємо у поглибленні теоретичного аналізу «авторських версій станів або явищ, в яких людина (персонаж твору) втрачає свою завершеність і однозначність» (Беляков, 2012, с. 11).

Література

1. Беляков Олександр 2012. Особливості художнього моделювання розщепленої особистості (когнітивний аспект). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна» 23: с. 11–13.
2. Денисюк Христина 2007. Два англійські романи готико-френетичної поетики (порівняльний аспект). *Слово і час* 1: с. 75–86.
3. Загачевська Наталія 2020. Зображення психічного стану людини у романі В. Скотта «Вдова шотландського горця». In: *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів*. Київ: КНЕУ, с. 283–286.
4. Мурадханян Ірина 2002. *Концепція психологічного двійництва особистості в літературі заходу XVIII–XIX століть*. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича.
5. Сирко Ірина 2021. Етнокультурний аспект символіки українських та англомовних балад. In: *«Етнос. Культура. Нація»*. Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, с. 35–41.
6. Фромм, Еріх 2017. *Мистецтво любові (Пер. з англ. В. І. Кучменко)*. Харків: «КСД».
7. Юнг, Карл Густав 2022. *Структура і динаміка психічного*. Київ: Центр навчальної літератури.
8. Burwick, Frederick 1996. *Poetic Madness and the Romantic Imagination*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
9. Emmott, Catherine 2002. 'Split selves' in fiction and medical 'life stories'. In: Semino, Elena – Culpeper, Jonathan eds. *Cognitive Stylistics. Language and Cognition in Text Analysis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 153–181. <https://doi.org/10.1075/lal.1.09emm>
10. James, William 1902. *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. London–New York: Longmans, Green, and Co. <https://doi.org/10.1037/10004-000>
11. Scott, Walter 2010. *The Highland Widow*. Hesperus Press.
12. Scott, Walter 2013. *The Talisman*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
13. Toffler, Alvin 2022. *Future Shock*. New York: Random House Inc.
14. Vasilieva, Anastasiia 2015. The theme of *madness* in English prose of the first half of 21st century. In: *Досягнення науки та практики 1*. Київ: Науково-видавничий центр «Лабораторія думки», pp. 22–26.

References

1. Bieliakov, Oleksandr 2012. Osoblyvosti khudozhnoho modeliuвання rozshcheplenoї osobystosti (kohnityvnyi aspekt) [Specific Features of the Artistic Modelling of a Split Personality: A Cognitive Aspect]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii «Filolohichna» 23: s. 11–13. (In Ukrainian)

2. Denysiuk, Khrystyna 2007. Dva anhliiski romany hotyko-frenetychnoi poetyky (porivnialnyi aspekt) [Two English Novels of Gothic-Frenetic Poetics: A Comparative Aspect]. *Slovo i chas* 1: s. 75–86. (In Ukrainian)
3. Zahachevska, Nataliia 2020. Zobrazhennia psykhnichnoho stanu liudyny u romani V. Skotta «Vdova shotlandskoho hortsia» [The Representation of the Human Mental State in Walter Scott's Novel "The Highland Widow"]. In: *Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnykh universytetiv*. Kyiv: KNEU, s. 283–286. (In Ukrainian)
4. Muradkhanian, Iryna 2002. *Kontsepsiia psykholohichnoho dviinytstva osobystosti v literaturi zakhodu XVIII–XIX stolit* [The Concept of Psychological Doppelgängership of Personality in Western Literature of the Eighteenth and Nineteenth Centuries]. Chernivtsi: ChNU im. Yu. Fedkovycha. (In Ukrainian)
5. Syrko, Iryna 2021. Etnokulturnyi aspekt symboliky ukrainskykh ta anhломovnykh balad [The Ethnocultural Aspect of the Symbolism of Ukrainian and English-Language Ballads]. In: *«Etnos. Kultura. Natsiia»*. Drohobych: DDPU imeni Ivana Franka, s. 35–41. (In Ukrainian)
6. Fromm, Erich 2017. *Mystetstvo liubovi (Per. z anhli. V. I. Kuchmenko)* [The Art of Loving (Translated from English by V. I. Kuchmenko)]. Kharkiv: «KSD». (In Ukrainian)
7. Jung, Carl Gustav 2022. *Struktura i dynamika psykhnichnoho* [The Structure and Dynamics of the Psyche]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. (In Ukrainian)
8. Burwick, Frederick 1996. *Poetic Madness and the Romantic Imagination*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
9. Emmott, Catherine 2002. 'Split selves' in fiction and medical 'life stories'. In: Semino, Elena – Culpeper, Jonathan eds. *Cognitive Stylistics. Language and Cognition in Text Analysis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 153–181. <https://doi.org/10.1075/lal.1.09emm>
10. James, William 1902. *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. London–New York: Longmans, Green, and Co. <https://doi.org/10.1037/10004-000>
11. Scott, Walter 2010. *The Highland Widow*. Hesperus Press.
12. Scott, Walter 2013. *The Talisman*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
13. Toffler, Alvin 2022. *Future Shock*. New York: Random House Inc.
14. Vasileva, Anastasiia 2015. The theme of *madness* in English prose of the first half of 21st century. In: *Dosiahnennia nauky ta praktyky 1*. Kyiv: Naukovo-vydavnychi tsentr «Laboratoriia dumky», pp. 22–26.

Інтерпретація теми безумства в романній творчості Вальтера Скотта

Сирко Ірина, кандидат філологічних наук, доцент. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра практики англійської мови і методики її навчання, доцент. irynasyrko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7622-425X.

У статті здійснено комплексний аналіз інтерпретації феномену безумства в романній творчості Вальтера Скотта. Дослідження зосереджене на виявленні історико-культурних, філософських та естетичних передумов формування дискурсу безумства в англійській літературі кінця XVIII – початку XIX століття, зокрема в

контексті романтичного світогляду. Простежено еволюцію трактування безумства – від сакралізованого божественного дару в античності й середньовіччі до його десакралізації в епоху Просвітництва та переосмислення як метафори духовної свободи у романтизмі. Особливу увагу приділено реалізації принципу двосвіття, взаємодії раціонального й ірраціонального, а також міфопоетичній традиції.

Предметом детального аналізу стали романи «Вдова шотландського горця» та «Талісман», у яких безумство постає як психологічний, соціальний і культурний феномен. Образ Елспет інтерпретовано як приклад мономанії, спричиненої особистісною трагедією, соціальною ізоляцією та екзистенційним вакуумом. Психічний розлад героїні розглядається крізь призму романтичної естетики, фольклорно-міфологічних мотивів і наукових уявлень доби. У романі «Талісман» безумство виявляється у формі пристрасної безрозсудності, фанатизму, надмірного підкорення емоціям, що зумовлює внутрішні конфлікти персонажів та їхню соціальну ізоляцію.

У статті доведено, що Вальтер Скотт поєднує художню інтерпретацію з елементами психологічного аналізу, враховуючи ідеї шотландської філософії та ранньої психіатрії. Безумство в його романах функціонує як межовий стан між нормою й антинормою, сакральним і профанним, індивідуальним і соціальним. Твори письменника розглянуто як естетичну модель суб'єктивного світу людини, де внутрішній конфлікт стає рушієм сюжету й засобом глибокого психологічного осмислення буття.

Ключові слова: романтизм, Вальтер Скотт, безумство, психологізм, міфопоетика, двосвіття, історичний роман.

Interpretation of the theme of madness in the novels of Walter Scott

Iryna Syrko, candidate of philological sciences, associate professor. Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko, Department of English Language Practice and Methods of Its Teaching, associate professor. irynasyrko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7622-425X.

The article presents a comprehensive analysis of the interpretation of the phenomenon of madness in Walter Scott's novels. The research focuses on the historical, cultural, philosophical, and aesthetic foundations of the discourse of madness in late eighteenth- and early nineteenth-century English literature, particularly within the framework of Romanticism. The evolution of the concept of madness is traced from its sacralised understanding in Antiquity and the Middle Ages to its desecralisation during the Enlightenment and its reinterpretation as a metaphor of spiritual freedom in the Romantic era. Special attention is paid to the Romantic principle of dual worlds, the interaction between rational and irrational dimensions, and mythopoetic traditions.

The novels "The Highland Widow" and "The Talisman" serve as the primary material for the analysis. In these works, madness appears as a complex psychological, social, and cultural phenomenon. The character of Elspeth is interpreted as an embodiment of monomania caused by personal tragedy, social isolation, and existential emptiness. Her mental disorder is examined through the lens of Romantic aesthetics, folklore motifs, and contemporary scientific views. In "The Talisman", madness manifests itself in passionate

recklessness, fanatical devotion, and excessive submission to emotions, which generate internal conflicts and social alienation.

The article argues that Scott combines artistic representation with elements of psychological inquiry, drawing on Scottish philosophical thought and early psychiatric ideas. Madness in his novels functions as a liminal state between norm and deviation, the sacred and the profane, and individuality and society. Scott's works are interpreted as an aesthetic model of the subjective human world, where inner conflict becomes both a narrative driving force and a means of profound psychological exploration.

Keywords: *Romanticism, Walter Scott, madness, psychological analysis, mythopoetics, dual-world principle, historical novel.*

Az őrület témájának értelmezése Walter Scott regényeiben

Szirko Irina, a filológiai tudományok kandidátusa, docens. Drohobicsi Ivan Franko Állami Pedagógiai Egyetem, Angol Nyelvgyakorlati és Módszertani Tanszék, docens. irynasyrko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7622-425X.

A tanulmány átfogó elemzést nyújt az őrület jelenségének értelmezéséről Walter Scott regényeiben. A kutatás az őrület diskurzusának történeti, kulturális, filozófiai és esztétikai alapjaira összpontosít a 18. század végi és 19. század eleji angol irodalomban, különös tekintettel a romantikára. Az őrület fogalmának alakulását az antikvitásban és a középkorban megfigyelhető szakrális értelmezéstől a felvilágosodás kori deszakralizáción át a romantika korában a lelki szabadság metaforájaként való újraértelmezéséig követi nyomon. Különös figyelmet fordít a romantikus kettős világ elvére, a racionális és irracionális dimenziók kölcsönhatására, valamint a mitopoétikai hagyományokra.

Az elemzés elsődleges anyagát „A skót felföld özvegye” és „A talizmán” című regények képezik. Ezekben a művekben az őrület összetett pszichológiai, társadalmi és kulturális jelenségként jelenik meg. Elspeth alakját a személyes tragédia, a társadalmi elszigeteltség és az egzisztenciális üresség által kiváltott monómánia megtestesítőjeként értelmezi. Mentális zavara a romantikus esztétika, a folklórmotívumok és a korabeli tudományos nézetek felől kerül vizsgálatra. „A talizmán” című műben az őrület szenvedélyes meg gondolatlanságban, fanatikus odaadásban és az érzelmeknek való túlzott alámerülésben nyilvánul meg, amelyek belső konfliktusokat és társadalmi elidegenedést eredményeznek.

A tanulmány mellett érvel, hogy Scott a művészi ábrázolást a pszichológiai vizsgálódás elemeivel ötvözi, miközben a skót filozófiai gondolkodásra és a korai pszichiátriai elképzelésekre támaszkodik. Regényeiben az őrület átmeneti állapotként működik norma és deviancia, szent és profán, egyéniség és társadalom között. Scott művei az ember szubjektív világának esztétikai modelljeként értelmezhetők, amelyben a belső konfliktus egyszerre válik narratív mozgatóerővé és a mélyreható pszichológiai feltárás eszközévé.

Kulcsszavak: *romantika, Walter Scott, őrület, pszichologizmus, mitopoétika, kettős világ, történelmi regény.*